

Ненад Даковић

ПОСТМОДЕРНА ВЕДРИНА¹

Поново сам прочитао *Декартову смрт*. Зашто, када то није мој обичај? Ја, који иначе читам веома споро и тешко. Да, пишем нешто лакше, од када сам научио да куцам на писаћој машини, и то једним прстом, што наравно делује као изговор и околишење. Поред тога, *Декартова смрт* је изузетно тешко, слојевито дело, доиста – кентаурски дискурс, као што сам то рекао у првом напису². Али, сви значајни текстови су кентаурски, уосталом, и пишемо зато што смо ова чудовишта, како вели Константиновић. Да зато већ сада изјавим да је мој разлог поновног читања личан, очекујући да ћу већ некако објаснити шта значи ово прво лице једнине у филозофском тексту. Штавише, уверен сам да се *Декартова смрт* може читати једино лично. Верујем да не грешим када то кажем са оваквом сигурношћу. Трактат је написан у првом лицу једнине, што му и прибавља ону значајну или литерарну кентаурску димензију. Тако се од самог почетка овај дискурс, овај текст, сам доводи у питање, саморазара, јер ни Константиновићу није јасно, скепса је можда најважнији квалитет овог текста, као и Паскалу који поводом очеве смрти пише хришћанску расправу – да ли ће уопште бити у стању да напише ову „расправу”, ако је то расправа не знам шта је то, вели Константиновић.

Али овај кентаурски дискурс ипак има стабилну структуру, да тако велим, на једној страни је Декарт или његова метафора, отац као ова метафора, а на другој сви остали, па и сам аутор. Декарт, кога – ако се добро сећам – у овој расправи нико не воли, који нема сенку, нема сина, који се не

¹ Радомир Константиновић: *Декартова смрт*, Агенција „Мир”, Нови Сад, 1996.

² Ненад Даковић: „О *Декартовој смрти* Радомира Константиновића”, Радио Б92, Београд 1998.

може ни цитирати и који је, бар у том погледу – или је доиста тако са Декартом – само једна полемичка утвара или теза? „Утвара истог”, како вели Константиновић. (Све сабласти су ипак сабласти, иако је разлика у односу на „стварност” највећи наш проблем.) На другој страни сви остали, и мајка и писац и ја који пишем о Константиновићу, и пре свега Паскал (који не цени Декарта) и Монтењ (који је хтео да умре завучен под телећу кожу). То је, како сада мислим, основни драмски чвор овог текста, пошто је реч о Декартовој смрти, или о самој њеној могућности, или њеној природи: може ли уопште и како да умре онај који је отац, или Отац, или ова „утвара истог”? И пошто је реч о сабласти, мислим да је најдраматичније питање: како *ушваре умиру или да ли уойише умиру*? То је Монтењево питање: да ли филозофирати значи припремити се за смрт? Можемо ли и како да умremo, као Паскал, Монтењ или Декарт, за кога, пошто је у питању отац, или Отац, или утвара, и није сигурно да ли је уопште умро, да ли је мртав? Као што видите све саме сабласти, јер исто питање важи за све учеснике у овој „расправи”, за мајку, Паскала и Монтења, за све нас. Ја сам, већ у првом тексту, Константиновића назвао постмодерним писцем, подржавајући оцену да је у питању постмодерна меланхолија, боље је рећи – сада то видимо – постмодерни меланхолик, пошто су постмодернисти градитељи несигурних храмова, или самих сабласти. О како годи мојој сујети ово уверење, у које још увек верујем, пошто су сабласти наш једини проблем, наш заједнички проблем.

Али, морам да будем поштен. Мислим на то да је Декарту, или Оцу, или оцу, од самог почетка постављена наративна замка; он је – да тако кажем – овде приказан у тренутку највеће слабости. Јер Декарт, или Отац, или отац, овде умире. У литерарном погледу, овај текст није друго него ре-минисценција на очеву смрт, на његове последње тренутке, на Декартовоу агонију, иако ће, наравно, то сам писац довести у питање, јер отац није могао да постане савршенији у смрти: смрт није могла ништа да одузме овој класичној форми.

У теоријском погледу, мада је ово раздвајање само условно: нема у постмодерни ове разлике (литерарни и теоријски план); ова расправа – ако је то „расправа” – почиње питањем: шта је Монтењ тражио на писањем столу мога оца, који не само што није био овај „од комадића, састављених безоблично и разнолико”, него човек који је саздан „од једног комада”, попут Сократа или његовог идеала, из молбе Пану и осталим боговима: дајте ми да будем „леп изнутра и да се сва моја спољашњост слаже са мојим уметничким особинама (у Платоновом *Федру или о лейошци*), и који је био као „једна од оних давних пластичних фигура (...) изграђених скроз наскроз од једног комада”, „класично уметничко дело које је само себе подигло на ту висину”, јер Сократове врлине „имају форму једне самосталне одлуке. „У овим речима (Хегел, *Историја филозофије*, II)”, вели Константиновић, „још када сам их први пут прочитао, познао сам ја свог оца: заиста је био „форма једне самосталне одлуке (не обичаја, или неке нарави или нужности), – никада нисам срео човека непорочније свога сопственог, човека постојанијег, никада човека „класичнијег” или боље уобличеног: „пластична фигура” која се креће, чиста форма, апсолутна форма ...”

Да ли то значи да ни сама смрт није тренутак очеве слабости, пошто је отац као ова апсолутна форма, ред или „разум” већ мртав, или сама смрт као ова пластична форма. Зато и нема разлике између ова два плана (отац, Декарт или Отац, као метафора смрти) и зато је Декартова агонија, агонија

оца или Оца – агонија језика, што је основни постмодерни увид ове прозе или расправе, ако је то „расправа” – не знам шта је то. Зато и није истина „да нас неће питати, кад дође дан суђења, шта смо читали, него шта смо радили.”

Хоћу да кажем да нема емпиријског, природног оца, Оца или Декарта који је – колико се сећам – збиља умро зато што је, заљубљен, у позним годинама, променио временски ритам, пошто је његов *Zeitgeber* престао да ради. Кажу да је принцеза Кристина, коју је подучавао латинском језику, била веома ружна, уосталом, као и сам Декарт. Али то није важно, значајно је једино да Декарт, или отац, или Отац, умире једино у језику („смрт као ова пауза у очевој реченици, јер ми говоримо чак и у сну”, вели – колико се сећам – Константиновић), *иошћо је једино ова смрт у језику ирава, или савршена, или вечна*. Зато није сасвим сигурно да ли је мртав онај који умире скандирајући на мртвом латинском језику, да ли је уопште умро онај који је већ мртав, мртав у вечности, вечно мртав, савршено мртав, савршен и у смрти, јер умире у језику. Зато је ова потрага за монтејевским оцем, као покушај да се изађе из његовог латинског сна, покушај да се изађе из овог мртвог језика и врати телу и пролазности, или *живој смрти*, да се умре као Монтењ, који говори пијачни француски, или живи језик, који је тело, а не овај скандал смрти у језику; *јер језици су шела а не смрт*, или ова апсолутна, пластична форма, или дух, тај мртви, апсолутни господар речи и бића, који има моћ да речи претвара у бића и бића у речи. Ја зато и велим да је у питању постмодерни меланхолик, иако су његова средства да оствари овај постмодерни заокрет према језику искључиво модерна. Једино његово средство је скепса и питање: да ли је могућ овај монтејевски пиронизам, односно, повратак телу, пошто су језици тела а не ови мртви означитељи, не ово читање као веровање или умирање. Јер језик премашује стварност, као овај скандал тела у језику: ако венчати се значи рећи неколико речи, што је основна модерна, Декартова илузија, јер је и његово ћутање принуда на говор као смисао, као да језик има *cogito*, или идентитет, као да језик у овом енергетском вишку којим зрачи тело по правилу не брка, или замењује, смисао или референта. Зато је Декартова смрт, или смрт Оца, или оца, у ствари, смрт означитеља, иако је чак и Паскал, да не говорим о мајци, или Монтењу, на страни тела, или живих означитеља, који су као случај или ветар, као Монтејев страх од трансценденталних висина, као што каже Константиновић, пошто у „свакој постојаности јесте смрт”.

Јер тај „господар речи и бића” је већ мртав, савршено или вечно мртав. Он никада и није био жив, та пластична, или апсолутна форма. То је, да тако велим, основна драж Декартовог умирања, који умире на мртвом латинском језику, који и није језик, него *cogito*, или дух. Зато је од Декарта до Паскала неизвесност за Монтења све већа. „Страх ме је да нема Монтења, Монтењ је само покушај Монтења”, а тај монтејевски отац и није Отац, пошто је Отац увек већ мртав, као овај мртви означитељ, као читање које је увек читање прочитаног, или умирање. Зато је основно Константиновићево питање како, како је то могуће, каква је природа и понашање те смрти? Те смрти која је већ мртва, мртве смрти, пошто је ово ипак расправа о смрти. Може ли се ова смрт уопште мислити и склонити у неко *мислим* или *cogito*, пошто језик нема *cogito*, као што сам већ рекао, и у том смислу промашује, не само стварност него и смрт. Али, то овде зна једино Монтењ, за кога и „нема среће без говора”.

Зато Декартово умирање није успешно. Оно је, штавише, сасвим модерно, или већ мртво, пошто језик промашује не само стварност него и смрт; оно што Паскал не може да опрости Декарту, *пошто је овај покушај смрти у језику истовремено и промашај Бога у језику*. Ти увиди су постмодерни увиди. Зато и мислим да Константиновићева „расправа“ представља допринос филозофској постмодерни, овом постмодерном заокрету према језику, који није ова Декартова мислећа супстанција, ово *res cogitans*, него нестабилна Монтењева *res ecstensa*, ветар или случај, телећа кожа, или живи француски језик, језик којим се говори на пијаци. Нарочито има много површности у тзв. постмодерном приповедању, као да је то једино ствар технике, или неких правила, као да постоји неки посебни постмодерни стил приповедања, што је, разуме се, илузија. Нема таквог стила осим код лошег приповедања. Јер оно што уводи језик и значење јесте слово као нестајање природног присуства. Или – као што пише Константиновић – „у напуштености расте постојање, видљивост је утолико већа што има мање приче, највидљивије ствари јесу неразумљиве ствари. Агонија језика отвара очи, све боље видим, све мање разумем. Неразумљиво се показује, нешто што се раствара у томе свом да јесте – оно што ја не могу рећи.“

Зато Отац, или отац, или Декарт, тако упорно захтева „од мене да се ставим у службу језика, да заборавим своје тело“, као да језик није већ онај скандал тела у говору, „јер то тело вратило ме је моме јеврејству, јер ништа преносно (посредовано) за њих не постоји, то је смрт разлике између слике и стварности, апсолутно детињство или апсолутни атеизам, – слика као стварност ... Дубина је у значењу не у слици, слика не значи ништа“. Постмодерна је ово празно место значења, пошто је читање (разумевање) исто што и веровање или умирање.

„Кад бих отишао тамо“, пише Константиновић, „затекао бих тог де-чака како стоји са затвореним левим оком, или још увек са руком на глави, – какав идиотизам, каква беда, после свега: сви ти ја, овде и онде, – не могу све то да повежем – повезати, то би било исто као изаћи оданде, или бар само спустити руку, изаћи из слике, покренути се; али ја не повезујем: не крећем се, стојим тамо, с руком на глави, овде сам на трициклу, мало даље ено ме, с конзервом на колону, а црква ми је иза леђа, – све је садашњост, ништа није прошло: као да је прошлост само глаголско време, као да без језика не би било прошлости.“

Најзад сам доспео до оне разлике, уз помоћ Константиновића, наравно, заједно са њим, до оне ведрине, ако да нема среће без говора, која ме за сада занима, основа ове структуре, ове вертикалне разлике, која постоји између Декарта, оца или Оца и осталих, мајке, Паскала, мене, Константиновића, Монтења: разлике између мишљења, или садашњости, и језика и свега осталог: живота ведрине, прошлости, промашаја и утвара истог; чудовишта, као ове немогуће синтезе, или блесавила, Трста и среће, јагњета и приче, као да је могуће ово јагње без приче, или сама ведрина: „имам ја искуства са ведрином“, вели овај пиროновац који је, најзад, и сам направио ову разлику између мртве и живе смрти, између мртвог и живог језика, између мајке и оца, Оца или Декарта, хришћана и Јевреја, живих и мртвих означитеља, промашаја и поготка, агоније и славе језика, Декарта и Монтења, модерне и постмодерне, мишљења и језика, како би ступио у ову ведрину, коју нисам открио у првом читању а која постоји, не у мишљењу, или

сабласти истог, већ у језику, као да говориш значи ући у ову ведрину, као да нема среће без језика, ма шта да је ова „ведрина“:

„Али, ипак бих се огласио у овој тишини: киша је била све слабија и отварала се она ведрина, о којој сам говорио, изнад Ponterossa, и Sapale се испуњавао том ведрином, то је неко опраштање или тиха помиреност,” – као да је син или Син најзад казао оца, или Оца или Декарта, као да је то уопште могуће, као овај син, или отац, или овај излазак у језик. Јер у језику нас има више него у мишљењу, у тој мери више да је овај посредан доказ Бога помоћу језика значајнији од Декартовог онтолошког доказа помоћу идеје о Богу, јер у језику има више моје беде а беда и Бог иду заједно, што је и била основа Паскалове опкладе.

„Бог је с нама”, вели Константиновић из ове ведрине, „јер није са мувама или са мравима, или псима или мазгама ... То Бог захтева животињу без језика, због чега је ово још једно жртвовање животиње Богу, – то Бог њој одузима језик, руком мога Декарта Црнца из Вирџиније. Ово животињство мога тела тражи од мене душа из Шесте медитације, која не само што се разликује од мога тела, него може да постоји и без њега, па би ово био, порицањем језика животиње, посредан доказ Бога, чак доказ у коме има више истине, јер има више мене него у оном онтолошком доказу: има више моје беде ... Декартов онтолошки доказ егзистенције Бога, не само што чува могућност језика, него слави језик узимајући реч савршенство (или Бог) за доказ постојања савршенства, или Бога; док овај други његов, посредан, доказ постојања Бога, подразумева немогућност постојања језика, али не само за животињу него и за мене, који нисам само тај језик него и животиња: ово моје тело као та животиња (тело без душе или без језика). Овај, други, доказ подразумева немогућност преговарања, искуство језика који не пристаје на животињу (и на који, управо зато, Бог и пристаје, па макар пристајући само на реч Бог), бацајући ме у беду, тим већу што очајније желим да се одазовем оцу и да побегнем од свог тела у језик.”

Ето колика је моћ језика у односу на мишљење „јер говор чини ствари невидљивим, вратиће се ствари наравно”, баш као и ова постмодерна ведрина, као и ова разлика између читања, веровања, умирања, писања, смисла, смрти и језика. Имам ја искуства са ведрином” ...

Ја, у праву је Константиновић, детињство је доиста увод у филозофију. Рекао сам да је мој разлог за поновно читање *Декартове смрти* „личан”. И ја, као и он, држим да је Декарт, или ако хоћете, сам модерни пројект – ова „утвара истог”. И ја нисам за живот без претеривања и чудеса („ми претерујемо, Исус претерује”). Зато ни ја „не могу да кажем оца”, Оца или Декарта, мада „нема јагњета без приче”. „Прихватање бесмисленог (блесавила) је прихватање постојања”. Ми смо чудовишта: „ни анђеолози ни животиња” (иако смо се већ навикли или утонули у чудовишност у свету у коме живимо, како је то Константиновић већ рекао, јер не постоји самосвест чудовишности). Наш ДНК, ако постоји, исто је тако чудовишна: ни, ни – дисјункција а не синтеза. „Нема за нас крчага, нема овде, нема Francis против horror vacui ... Страх ме је: нема Монтења, и то је пораз, најстрашније откриће које дугујем очевој смрти: нема пристанка на ветар случајности, на „збрку и мешавину”, на непостојаност, на привидност, на несразмеру, – нема Монтења, а за ликовање Паскалово није никада постојао савршено прави пиროновац” (434), није никада постојао прави Монтењ, али кажем: и зато је постојао Паскал, и зато је постојао Декарт: Монтењ је само покушај Монтења, од једног до другог пораз: од једног до другог Де-

карта (скепсе у служби науке), од једног до другог Паскала („пиронизам у служби религије”, 391). Може успешно да се подражава Декарт, и Паскал, може да се успешно подражава чак и Исус (понекад не разликујем баш најбоље Исуса од Паскала ...), – али Монтењ не може: апсолутна равнодушност према остварењу, као равнодушност према бездану; нема Монтења, има Паскала: изабираћемо, судићемо, спасаваћемо се, и даље, *pous voulons être.*”

Ја, зато је постмодерна само покушај, није никада постојала, нити ће постојати, постмодерна као *изам*, тако ја видим постмодерну, од једног до другог пораза, из једне сумње у другу, између Декарта и Паскала, јер језик нема рефлексивни епilog а језик је све што имамо: нема постмодерне поетике или филозофије (нема јагњета без приче, иако јагњета можда и нема). Зато све више сумњам, ако сам икада и веровао, у постмодерну као програм, као кодекс неких правила, неки стил, Константиновићев трактат о смрти је најбољи доказ за то, ако је то постмодерна расправа о смрти, а јесте: најзначајнија коју имамо, као ова похвала Монтењу, или Паскалу, или Декарту, оцу, или Оцу, или мајци, овој апсолутној равнодушности према остварењу, која је сам језик.

Зато отац, Отац, или Декарт, само делимично успева, ако уопште успева, у овој принуди на говор, у овом изласку у језик, што је свакако основно искуство *Декартове смрти*. Тамо где нас можда очекује она ведрина: вратиће се мрак, поново као и ствари: говор чини ствари невидљивим, вратиће се ствари, наравно. „Напуштају ме бића а рађа се чудовиште”; „ја не умем да своје достојанство нађем у мисли, да будем Паскал” – отац, или Отац или Декарт, не успева у овом модерном послу, јер син, или Син, или језик, апсолутно је равнодушан према овом остварењу, док је отац већ мртав, као што сам већ рекао. Енигма *Декартове смрти* је зато ова мртва смрт, смрт која је већ мртва. Шта ту може језик, из ове своје ведрине, шта Монтењ, Паскал, или мајка, у овом каменом, латинском сну оца, или Оца, или Декарта? Језик нема *cogito*, нема идентитет, једино ову ведрину. Имам и ја искуства са ведрином ...

Зато је у оном основном *Декартова смрт* прича о одрастању, или култивисању, или овој енигматичној „ведрини”, јер вратиће се мрак, као и ствари, наравно. Енигма о језику, или разлици, у односу на мишљење, енигма о моћи језика, који је сав ова разлика, макар језик био и мртав, као мртав латински језик, макар ова ведрина, или невидљивост, била угрожена мраком и стварима које ће се, наравно, вратити. Јер вратиће се мрак и ствари, наравно, вели Константиновић. Да поновим, чак и Декартов онтолошки доказ егзистенције Бога, не само што чува могућност језика, него слави језик узимајући реч „савршенство” (или Бог) за доказ постојања савршенства, или Бога; док овај други његов, посредан доказ постојања Бога, подразумева немогућност постојања језика, али не само за животињу него и за мене, који нисам само тај језик него и животиња ... Овај други доказ, вели Декарт или Константиновић, или отац, или Отац, „подразумева немогућност проговарања, искуство језика који не пристаје на животињу (и на који, управо зато, Бог и пристаје, па макар пристајући само на реч Бог ...)

Пазите, то Бог пристаје на реч, пристаје на језик, или слави језик, у овом онтолошком доказу, на обе стране, или са обе стране: најпре тако што пристаје на реч „савршенство” или „Бог”, а онда и на ову немогућност проговарања, која у исти мах представља похвалу језика или слави језик, као што каже Константиновић. Зато је и причао о оцу, или Декарту, или Оцу

који подучава свог сина, или Сина у језику, тако драматична и лична, односно, универзална. Модерна, фаустовска прича са постмодерним епилогом. Јер, као што сам рекао, у обе варијанте овај онтолошки доказ је, у ствари – језички доказ. То је његова постмодерна. Јер, Бог најпре пристаје на реч, не на идеју него на реч, онда и на ову могућност проговарања или животињу.

То значи артикулисање разлике у односу на Модерну и њен пројект који се заснива на идеји о савршенству или Богу. То омогућује најзад *улазак у ведрину*, мада ће се мрак вратити, као и ствари, наравно. У чему је разлика између референта и смисла која оправдава ову постмодерну ведрину. За разлику од језика, Модерна или Декарт, или отац, или Отац, није равнодушна према постојању, њен смисао зависи од постојања или смрти. Само у језику постоји ова „ведрина“, ова апсолутна равнодушност према остварењу или постојању, пошто је постојање исто што и језик: ова енигма Декартове смрти или читања, као да нас неће питати шта смо радили него то шта смо читали.

„Имам ја искуства са ведрином, као да мрак неће да се врати, али хоће, наравно да хоће, таква је то ведрина, знам добро шта говорим, имам ја искуства са ведрином ...”